YOZGAT'TA ÇİĞDEM PİLAVI GELENEĞİ

Nazike Karagözoğlu[****]

Anahtar Kelimeler: Kültür, Gelenek, Çiğdem Pilavı Geleneği, Yozgat

Orta Asya'da konar-göçer yaşam tarzı ile doğa ile iç içe yaşamış olan Türklerin benimsedikleri bozkır kültüründe doğa önemli bir yere sahiptir. Bahar ya da yaz mevsiminin gelişi; doğanın canlanması, umudu, yeniden doğuşu, bolluk ve bereketi sembolize etmesi nedeniyle kutlanması gereken bir olay olarak görülmüştür. Kutlama törenleri, milletlerin değer ve inançlarını içeren çeşitli kültür unsurlarının nesilden nesile aktarılarak toplumsal birliğin devamlılığını sağlamak bakımından önemlidir. Bu özel günlerden biri de Orta Anadolu'nun birçok yerinde birbirine benzer uygulamalarla kutlanan ancak unutulmaya yüz tutmuş bir gelenek olan Çiğdem Pilavı'dır.

Çiğdem Pilavı, farklı kaynaklarda "Çiğdem Günü, Çiğdem Gezmesi, Çiğdem Aşı, Çiğdem Eğlencesi" gibi adlarla da anılmıştır. Çiğdem Pilavı'nın zamanı genellikle şubat-mart aylarında karların erimesine ve çiğdemlerin çıkmasına bağlı olarak değişmektedir. Bu gelenek, çiğdem çiçeklerinin çocuklar tarafından toplanması, toplanan çiğdemlerin maniler eşliğinde ev ev dağıtılması ve karşılığında yağ, bulgur vb. armağanların toplanması, toplanan malzemeler ile pilav yapılarak topluca yenmesi şeklinde aşamalardan oluşan bir törendir.

Çiğdem Pilavı geleneğinin uygulama aşamaları çeşitli kaynaklarda şöyle açıklanmıştır:

- Baharın gelişi ile birlikte çiğdemler çıkınca çocuklar grup halinde toplanır. Ellerinde çiğdemleri topraktan çıkarmak üzere kullanacakları ucu sivriltilmiş, yakılmış "köküç/küsküç" adı verilen değnekler, çiğdemleri koymak üzere boyunlarına astıkları yerel motiflerle süslü bez torbalar ile yola düşerler.
- Çiğdemlerin türleri ve anlamları vardır, dağıtımda bu anlama göre hareket edilir. Örneğin beyaz çiçekli olana "Gözenek" adı verilir. Eflâtun renginde "Öksüz oğlan" adı verilen türün çiçeğinden veya yumrusundan yiyenin ya kafasının kel olacağına ya da gözünde it dirseği çıkacağına inanılır. Çiğdem çiçeği "Peygamberin gözyaşı" olarak kabul edilir. Bu yüzden ihtiyar kadınların birçoğu çiğdem çiçeğini eline alınca onu üç kere öperler.
- Çocuklar çiğdem devşirme anında birçok oyun da oynarlar. Bunlardan en çok sevilenler "Çelik-çomak, sülenke, hınzo, değnek vurma" oyunlarıdır.
- Oyunlar oynandıktan ve çiğdem toplama işi de tamamlandıktan sonra torbalardaki çiğdemler sayılır. Çiğdemlerin yumruları kabuklarından soyulur. Bu sırada çiçeğin yumrudan

[****] Doç. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi / Eğitim Fakültesi, nazike.karagozoglu@yobu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7410-3286

kopmamasına dikkat edilir. Bu soyulmuş çiğdemlerden yapılan demetler köküçlerin ucuna bağlanır. Daha sonra türküler söylenerek köye dönülür.

- Çocuklar karamık çalısı dalı bulurlar, çiğdemlerin bir kısmını çalının dikenlerine soğanlarından tutturarak, çalıyı çiğdemle donatırlar. İçlerinden biri lider olur, çalıyı eline alır, öne düşer. Diğer çocuklar liderin ardına düşer, hep beraber maniler söyleyerek mahallede dolaşmaya başlarlar:

Gıdıman geldi kapıya	Çiğdem çiğdem çiçecik	Dam başında boyunduruk
Yağ çıkarın takıya	Ebem oğlu köçecik	Dura dura yorulduk
Yağ verenin oğlu olsun	Çiğdem geldi kapıya	Verirseniz giderik
Bulgur verenin kızı olsun	Yağ istiyor yapıya	Vermezseniz dururuk
Hiç vermeyenin Allah elinden alsın		

  - Köyün evleri kapı kapı dolaşılarak evin hanımına çiğdem hediye edilir. Ev sahibi de karşılığında bulgur, yağ, tuz, ekmek gibi malzemeler verir. Evlerden verilenleri taşıyan çocuğa "abdal" adı verilir ve erkeklerden seçilir.
  - Yeterince ev dolaşılıp malzeme toplandığında çocuklar, mahallenin sevilen bir teyze/ninesinden çiğdem pilavı pişirmesini isterler.

Özbaş (1962) pilavın pişirilme sürecini şöyle açıklamıştır: "*İhtiyar nene, çocukların önüne düşer, kırda bir ocak yapar, ateş yakar, kazan kurar. Çocukların evlerden topladıkları bulgurla yağı, kırlardan topladıkları çiğdemlerle karıştırarak, çocuklara bol çiğdemli bir bulgur pilavı pişirir. Büyük bir lengere boşaltır, temiz çimenler ortasına koyar. Bütün çocuklar lengerin etrafına çimenler üzerine otururlar. Evlerden getirdikleri kaşıklarla, çiğdem pilavını iştahla yerler. Çiğdem kokulu, sade yağlı bu pilav pek lezzetli olur.*"

Türkler insan hayatının çeşitli dönüm noktalarında doğayı ve özel günü kutsamak için kültürel, dini ve mevsimsel kutlamalar yapmışlar ve kutlama sırasında özel yemeklerin hep birlikte hazırlanması ve yenilmesi şeklinde törenler düzenlemişlerdir. Çiğdem Pilavı, yılda bir gün yapılsa da çocukların iş birliği, iletişim, kültür okuryazarlığı, çevre okuryazarlığı gibi becerilerinin yanı sıra vatanseverlik, saygı, sevgi, dostluk gibi değerlerinin de gelişmesini destekler. Ayrıca çocuklar bu geleneksel uygulamalar aracılığıyla topluma uyum sağlama, sosyalleşme imkanı bulur. Çiğdem Günü kutlamaları baharın gelmesi, yağmur ve bereketin artması gibi unsurları anımsatan uygulama ve sözlerle insanın doğayla uyumunu hatırlatmaktadır. Bu tür geleneklerin sürdürülmesi Yozgat halkının da birbirine yakınlaşmasına, toplumsal bağların güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Günümüzde bu geleneğin büyük ölçüde unutulmaya yüz tuttuğu, sadece yaşlı kimselerin hatıralarında yaşadığı görülmektedir. Somut olmayan kültürel miras unsurlarının yaşatılması, Türk kültürünün geleceğe taşınması ve Türk toplumunun birlikte güçlü bir şekilde ayakta kalabilmesi bakımından önemlidir.

Kaynakça

ALANGU, T. (1947). Yozgat'ta çiğdem pilavı. *Ülkü, III*(6), 34-35.

IRMAK, Y. (2024). Türk kültüründe tören yemeklerine işlevsel bir yaklaşım. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 17*(46), 486-515.

OĞUZ, M. Ö. (2014). Çağdaş kentte bir yeniden canlandırma örneği: Çiğdem Günü. *Millî Folklor, 13*(101), 25-39.

ORTAKCI, A. (2023). Halk mutfağında kış hazırlığı: Çorum örneği. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 12*(4), 1872-1889.

ÖZBAŞ, H. (1962). Yozgat'ta çiğdem pilavı. *Türk Folklor Araştırmaları, 7*(153), 2704.

SOLMAZ, M. (1997). Çiğdem pilavının ritüel niteliği. *Millî Folklor, 5*(33), 65-68.

TÜRKMEN, F. (1969). Boğazlıyan'da çiğdem pilavı. *Türk Folklor Araştırmaları, 12*(242), 5389-5390.